

УДК 378:78(477) «60-70»

Кацалап О.В.,

викладач кафедри академічного та естрадного вокалу

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У 60–70-х роках ХХ ст.

У статті розкриваються механізми функціонування системи професійної музичної освіти в Україні у 60–70-х роках ХХ ст., розглядаються особливості навчально-методичного забезпечення професійної музичної освіти цього періоду з метою вивчення попереднього освітнього досвіду.

Ключові слова: професійна музична освіта, консерваторія, навчально-виховний процес, навчально-методична робота, теоретична і практична підготовка, ідеологізація.

Розвиток професійної музичної освіти є головною умовою існування музичного мистецтва. Саме у сфері музичної освіти формується не тільки новий творчий потенціал виконавців, викладачів, мистецтвознавців, а й смаки майбутньої слухацької аудиторії [1, 108].

Розвиток професійної музичної освіти в Україні, особливо за радянських часів, був безпосередньо пов'язаний з історичними подіями: складні, суперечливі політичні процеси в українській історії ХХ ст., відсутність державності, що унеможливило її стабільний розвиток на національних засадах, не могли не позначитися на характері її функціонування та не сформувати її як специфічний симбіоз професійної музичної складової з тотальною і надмірною заідеологізованістю.

Проте в системі освіти за радянських часів не обійшлося й без позитивних змін внаслідок реформ 1958–1964 рр., коли курс був узятий на політехнізацію навчання, що стимулювало підвищення якості освіти. Реформи та зміни в мистецькій освіті, які відбулися в період 60–70-х роках ХХ ст., зумовили підвищення престижу музично-естетичного виховання, що культивувалося на рівні Міністерства культури, розширення мережі дитячих музичних закладів освіти, які виконували профорієнтаційну функцію, забезпечуючи професійний добір талановитої молоді як майбутніх

абітурієнтів музичних училищ та консерваторій, розширення можливостей навчання на вечірній та заочній формах без відриву від виробництва бажаючим отримати професійну музичну освіту. Всі ці фактори стали підґрунтям для створення потужного професійного освітнього потенціалу, при грамотному використанні якого сучасну систему професійної музичної освіти в Україні можна було б суттєво удосконалити. Тому актуальність теми цієї статті полягає у дослідженні попереднього освітнього досвіду 60–70-х роках ХХ ст. — періоду сталого та продуктивного функціонування професійної музичної освіти в плані підготовки музикантів, без використання якого не можливий подальший її розвиток.

Питання розвитку та функціонування музичної освіти досліджували і досліджують вітчизняні науковці А. Рум'янцева, А. Мартинюк, В. Черкасов, Т. Дорош, П. Круль, В. Рожок, Г. Падалка та ін. Проте цей процес є недостатньо висвітленим в Україні у 60–70-х роках ХХ ст., зокрема, в контексті отримання освітніх послуг в консерваторіях України, що й зумовлює тему нашого дослідження.

З цією метою маємо здійснити історико-педагогічний аналіз системи професійної музичної освіти в Україні на прикладі діяльності консерваторій та розглянути особливості навчально-методичного забезпечення професійної музичної освіти за означений період.

Професійна музична освіта в Україні у 60–70-х роках ХХ ст., відповідно до завдань комуністичного, виховання була покликана в умовах соціалістичного будівництва духовно збагачувати трудовий народ. Вищу професійну музичну освіту надавали насамперед консерваторії, які завдяки сформованим протягом багатьох років освітнім та мистецьким традиціям зробили значний внесок у її розвиток в Україні. Київська, Одеська і Львівська консерваторії та Харківський інститут мистецтв (до 1963 р. — Харківська консерваторія) здійснювали підготовку фахівців з вищою музичною освітою, готували виконавців для концертних організацій та викладачів для музичних і культурно-освітніх училищ. Всі ці заклади належали системі Міністерства культури УРСР і, відповідно, Міністерства культури СРСР.

Система освіти в СРСР спиралася на монопольне володіння державою виробництвом і була дуже ефективною за таких умов. З одного боку, держава була єдиним найбільшим замовником на фахівців з будь-якої галузі, з іншого — всі спеціалісти були

зобов'язані працювати на державних підприємствах [2, 225]. Державне замовлення надсилося в консерваторії Управлінням учбових закладів Міністерства культури УРСР у вигляді затвердженого Міністерством культури УРСР плану прийому студентів за спеціалізаціями на вказаний навчальний рік. Якщо план з Держзамовлення був невиконаний, то кількість абітурієнтів, яких навчальний заклад неodobрав, передавалася іншому навчальному закладу. Таким чином справа прийому на навчання дуже суворо регламентувалася. Остаточні результати набору подавалися в Центральний комітет Комуністичної партії України.

Профорієнтаційна робота як важливий фактор, який забезпечував залучення до навчального закладу талановитих абітурієнтів, у консерваторіях відбувався шляхом налагодженого зв'язку з музичними училищами республіки та середніми музичними школами.

Організація навчально-виховного процесу здійснювалася за допомогою навчальних планів, які затверджувалися Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти. Найбільш талановиті та успішні студенти мали змогу навчатися за індивідуальними навчальними планами, які ширше стали практикуватися, починаючи з 1962–1963 навчального року.

Навчальними планами, залежно від фаху, передбачалася виконавсько-концертна (для студентів II–IV курсів вокального, оркестрового, диригентського та фортепіанного факультетів), концертмейстерська (для студентів III та IV курсів фортепіанного факультету), лекторська (для студентів III та IV курсів історико-теоретичного факультету) і педагогічна практики. Завдяки широченному вибору баз практик, зокрема: виконавської, починаючи від шкільних та клубних лекторіїв, військових частин Радянської Армії і закінчуючи оперною студією при консерваторії або оперним театром та професійними виконавськими колективами — хоровими і симфонічними, якість професійної підготовки студентів до фахової діяльності не могла не зростати.

У канікулярні періоди організовувалися музично-етнографічні експедиції зі збору українських народних пісень та запису народних обрядів за участю студентів та студентські концертні бригади для поїздок у промислові та сільськогосподарські райони СРСР. У 1968–1969 навчальному році Міністерством культури УРСР та Укрконцертом були організовані гастрольні концерти 63 студен-

тів Львівської консерваторії півднем України, Астраханською та Волгоградською областями РРФСР і Казахською РСР. З одного боку, в цих акціях можна угледіти політичну підоснову, з іншого ж — створення можливостей для професійного зростання та становлення майбутніх артистів.

Навчально-методична діяльність викладачів консерваторій була спрямована «на боротьбу за поліпшення якості і ідейності викладання» [3, 23] та полягала в укладанні навчально-методичних матеріалів як для консерваторій, так і для інших ВНЗ мистецтв та музичних училищ УРСР. Це навчальні посібники, репертуарні збірки, збірки з вправами для голосу (для студентів-вокалістів), хрестоматії з історії музики, збірки з музичної грамоти тощо. Науково-педагогічний колектив Київської консерваторії, яка мала столичне значення, відповідав за підготовку та видавництво підручників, навчальних посібників та збірок педагогічного репертуару по всій Україні.

Оскільки навчання в консерваторії передбачало всебічну практичну і теоретичну підготовку музикантів до професійної виконавської та педагогічної діяльності, при консерваторіях функціонували навчальні кабінети, роль яких у навчально-виховному процесі важко було переоцінити. Основні з них:

1. Кабінет марксизму-ленінізму (покликаний проводити ідейно-виховну роботу серед студентів, адже навчання за радянської доби було політизованим та заідеологізованим).
2. Кабінет історії музики (займався всіма справами, пов'язаними з музичною тематикою: вивченням та популяризацією творчості провідних композиторів, каталогізацією нот тощо).
3. Кабінет народно-музичної творчості (займався організацією музично-етнографічних експедицій).
4. Кабінет звукозапису.
5. Фоніатричний кабінет (здійснював контроль за голосовим апаратом абітурієнтів, студентів та викладачів).

Як і нині, так і у 60–70-х роках ХХ ст. наукова діяльність вважалася «інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання і використання нових знань. Основні її форми — фундаментальні та прикладні наукові дослідження» [7]. Студенти консерваторій, які були членами Студентського наукового товариства, виконували серйозну роботу з наукової, освітньої, культурно-просвітницької та творчої діяльності:

- 1) написання наукових доповідей, рефератів, досліджень, рецензій, критичних статей;
- 2) напрацювання вмінь теоретичного осмислення музичних творів, що мало посприяти виявленню найбільш точної виконавської інтерпретації;
- 3) спостереження за проходженням педагогічної практики з подальшим обговоренням результатів;
- 4) участь у конференціях;
- 5) написання анотацій на нову вітчизняну та зарубіжну літературу;
- 6) обговорення робіт з питань естетики, історії та теорії музики, виконавського мистецтва;
- 7) проведення екскурсій, турпоходів, зустрічей з визначними колективами та діячами мистецтва;
- 8) святкування ювілеїв та знаменних дат видатних діячів мистецтва;
- 9) участь у лекторській роботі консерваторії;
- 10) організація фольклорних експедицій;
- 11) активізація творчих задатків студентів через творчий клуб;
- 12) проведення конкурсів;
- 13) творчі зв'язки з виробництвом, із закладами мистецтв та музичними навчальними закладами м. Києва та інших міст;
- 14) публікація студентських робіт (досліджень, музичних творів, перекладів) [4, 40–41].

Подальша оптимізація науково-дослідної роботи студентів здійснювалася відповідно до наказу Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР за допомогою «Методичних рекомендацій введення системи НДРС на виконавських факультетах».

Значна увага приділялася розвитку заочної та вечірньої форм навчання, які були введені з метою надання можливості отримати музичну освіту без відриву від виробництва. У 1959–1960 навчальному році Київська консерваторія вперше в Україні здійснила випуск студентів заочного відділення. У листі начальника управління навчальних закладів Міністерства культури УРСР О. Сокальського до заступника Міністра культури СРСР А.І. Кузнецова були вказані результати перевірки музичних навчальних закладів України: «Проверка показала, что в учебных заведениях проделана большая работа по организации музыкального образования без отрыва

от производства. Следует особо подчеркнуть качество набора на заочное и вечернее отделения консерваторий и музучилищ. Подавляющее большинство — это педагоги специальных учебных заведений, школ, руководители и участники художественной самодеятельности» [5, 11]. З роками кількість бажаючих вчитися на заочному та вечірньому відділенні зростала.

Державні екзамени у консерваторіях приймалися комісією, затвердженою Міністерством культури УРСР. До її складу входили як вітчизняні викладачі та митці, так і обов'язкові представники освітньо-мистецьких кіл столиці СРСР Москви. На Державному екзамені найбільш здібним випускникам надавалася рекомендація на вступ до аспірантури.

Важливим моментом при переході від процесу навчання до процесу фахової діяльності було працевлаштування студентів по закінченні консерваторій. Випускники мали можливість влаштуватися на роботу в будь-якому театрі чи концертній організації СРСР. Так, випускники Львівської консерваторії 1968–1969 навчального року влаштувалися на роботу до Малого оперного театру м. Ленінграда, Львівського театру опери та балету ім. І. Франка, Львівської філармонії, Київського театру оперети тощо.

У консерваторіях мали можливість навчатися іноземні студенти та аспіранти. Це були переважно студенти з Китаю, В'єтнаму, європейських країн соціалістичного табору. Спеціально для них створювався перспективний план роботи з іноземними громадянами, який включав у себе організаційно-виховні заходи з політичним забарвленням. Ректори консерваторій постійно звітували про успіхи в навчальній діяльності студентів-іноземців. Контроль за цим процесом здійснювало Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР.

Отже, підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що, попри заполітизованість та ідеологізацію навчально-виховного процесу (ідейно-виховна діяльність кабінету марксизму-ленінізму, вивчення таких обов'язкових навчальних дисциплін, як «Історія КПРС», «Політекономія», «Основи наукового атеїзму», «Основи наукового комунізму», «Історичний матеріалізм», «Марксистсько-ленінська естетика» тощо), система професійної музичної освіти в Україні у 60–70-х роках ХХ ст. функціонувала на вже сформованих протягом попередніх років засадах й характеризувалася певною

стабільністю, а також забезпечувала студентам необхідні умови для професійного та творчого зростання.

Джерела

1. Рум'янцева А.Ю. Розвиток професійної фортепіанної освіти в Харкові у 40–90-х рр. ХХ ст. в контексті політичної ситуації в Україні / А.Ю. Рум'янцева // Вісник ХДАДМ. — Харків, 2007. — № 2. — С. 108–119.
2. Курко М.Н. Роль вищої освіти в умовах становлення правової держави / М.Н. Курко // Форум права. — 2010. — № 2. — С. 224–230.
3. Річний звіт по Львівській державній консерваторії ім. М.В. Лисенка за 1960 рік // ЦДАВО України. — Ф. 5116. — Оп. 12. — Т. 1. — Арк. 84.
4. Річний звіт про роботу Київської державної ордену Леніна консерваторії імені П.І. Чайковського (1959–1960 н. р.) // ЦДАВО України. — Ф. 5116. — Оп. 12. — Т. 1. — Арк. 55.
5. Листування з Міністерством культури СРСР, Міністерством вищої та середньої спеціальної освіти СРСР та УРСР про роботу учбових закладів, 1962 рік // ЦДАВО України. — Ф. 5116. — Оп. 12. — Т. 1. — Арк. 83.
6. Мартинюк А.К. Диригентсько-хорова освіта в музичній культурі України другої половини ХХ століття : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 17.00.01 «Теорія і історія культури» / А.К. Мартинюк. — Харків, 2001. — 25 с.
7. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» № 1977-ХІІ від 13.12.1991 // Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К., 1991.

В статтю розкриваються механізми функціонування системи професійного музикального образования в Україні в 60–70-х роках ХХ в., розглядаються особливості навчально-методичного забезпечення професійного музикального образования цього періоду з метою вивчення попереднього освітнього досвіду.

Ключевые слова: професійне музикальне образование, консерваторія, навчально-виховний процес, навчально-методична робота, теоретична і практична підготовка, ідеологізація.

The article reveals the mechanisms of functioning of system of professional musical education in Ukraine in 60s–70s of the XX century, presents peculiarities of training and methodological support of professional musical education during the following period with the purpose to study previous educational experience.

Key words: professional music education, conservatory, educational process, educational-methodical work, theoretical and practical training, ideology.